

مبارزه با پولشویی در قوانین ایران و اسناد بین‌المللی

تاریخ دریافت: ۹۰/۰۷/۰۳

علی غلامی *

تاریخ پذیرش: ۹۰/۱۰/۱۳

سیدمحمدعلی پوربخش **

چکیده

امروزه فعالیت‌های اقتصادی و تجاری در استقرار و ثبات سیاسی کشورها نقش مهمی را بازی می‌کنند و معادلات سیاسی دنیا و روابط دو یا چند جانبه کشورها براساس قدرت اقتصادی و بازرگانی آن‌ها رقم می‌خورد. پولشویی یعنی تطهیر و قانونی جلوه دادن عواید حاصل از رفتارهای مجرمانه در سطح جهان، رشد بسیاری یافته است، بطوریکه به یکی از معضلات حاد اقتصاد جهانی تبدیل شده است. به همین دلیل عزم جامعه بین‌المللی بر مبارزه با آن متمرکز شده است. بر این اساس در سطح بین‌المللی تلاش‌های متعددی همچون کنوانسیون سازمان ملل درباره مواد مخدر یا کنوانسیون مبارزه با مواد مخدر و داروهای روان‌گردان، اساسنامه کمیته باسل، منشور ۱۹۹۰ اتحادیه اروپا، کنوانسیون پالمو و... برای مبارزه با این پدیده انجام شده است.

در جمهوری اسلامی ایران نیز با توجه به قرار گرفتن کشور در مسیر ترانزیت مواد مخدر، خلأهای سیستم بانکی و ... از سال‌ها قبل، موضوع مبارزه با پولشویی مورد توجه قرار گرفت تا اینکه قانون ناظر به آن در سال ۱۳۸۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و سازوکارهای مبارزه با این پدیده تبیین شد. در عین حال وجود نقایصی در سیستم بانکی، ارزی، گمرکی، مالیاتی، آماری و... در کشور باعث شده همچنان ضرورت بازنگری و به روزرسانی سیاست‌ها جهت مبارزه با این پدیده احساس گردد.

واژگان کلیدی

تطهیر پول، جرایم فراملی، پول‌های کثیف، قاچاق، سیستم بانکی

1355gholami@gmail

* استادیار دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق(ع)

pourbakhsh@isu.ac.ir

** کارشناس پژوهشی دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق(ع)

مقدمه

یکی از بزرگترین دغدغه‌های جهانی جامعه بشری، نحوه برخورد با جرایم سازمان یافته فراملی و ریشه‌کن کردن این جرایم با همکاری کلیه دولت‌های جهان است. گسترش جرایم سازمان یافته فراملی این نکته را به اثبات رسانیده است که نه تنها هیچ دولتی از بلایای آن در امان نیست بلکه به خاطر سازماندهی پیچیده و فرامرزی آن هیچ دولتی نمی‌تواند به تنهایی به مقابله و انهدام این شبکه‌ها پردازد.

از اوایل دهه ۹۰ جامعه بشری دریافته است که اهمیت و مضار جرایمی چون قاچاق زنان و کودکان، قاچاق مهاجران، تطهیر پول، فساد مالی و ارتشا بیش از جرایم سنتی فراملی است، بگونه‌ای که حتی موجودیت و استقلال سیاسی برخی از دولت‌ها را در معرض تهدید قرار داده‌اند (الماسی، ۱۳۸۳، ص ۹).

پولشویی یکی از جرایم سازمان یافته فراملی است که بسیاری از کشورها به خصوص کشورهای در حال توسعه به شکلی گسترده با آن دست به گریبان هستند. امروزه پولشویی به دلیل رشد چشمگیر جرایم و اعمال خلاف در سطح جهان، رشد بسیاری یافته است، بطوریکه به یکی از معضلات حاد اقتصاد جهانی تبدیل شده و رشد و توسعه اقتصاد جهانی را مورد تهدید قرار داده است.

پدیده پولشویی یکی از جرایم مالی مخرب است، که آثار زیانبار آن می‌تواند در همه عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جامعه تأثیرات مخربی ایجاد نماید. به همین دلیل عزم جامعه بین‌المللی بر مبارزه با آن متمرکز شده است و تدابیر مختلفی را برای نیل به این امر به کار برده‌اند. در این نوشتار تلاش شده ضمن تعریف پولشویی و بیان انواع آن، به تجزیه و تحلیل و شناسایی این پدیده و راهکارهای مبارزه با آن با توجه به اسناد و اقدامات بین‌المللی و اسلام از ابعاد مختلف پرداخته شود. در قسمت اول این نوشتار، تعریف پولشویی، انواع، منشأ، روش‌ها، مراحل و آثار پولشویی و در قسمت دوم بسترها و روش‌های مبارزه با پولشویی بررسی شده است. در قسمت بعد با عنوان مبارزه با پولشویی در اسناد بین‌المللی به بررسی اقدامات جمعی از کشورها و سازمان‌های جهانی پرداخته شده است و در قسمت انتهایی مقررات و قوانین مبارزه با

پولشویی در ایران مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در پایان نیز ضمن جمع‌بندی راهکارهایی جهت پیشگیری و مبارزه علیه پولشویی ارائه گردیده است.

۱. ماهیت و آثار پولشویی

در این قسمت تعریف، انواع، منشأ، روش‌ها، مراحل و آثار پولشویی مورد اشاره قرار می‌گیرد.

۱-۱. تعریف پولشویی

برخی معتقدند که ریشه اصطلاح پولشویی به مالکیت مافیا بر شبکه‌ای از رختشویخانه‌های ماشینی در ایالات متحده دهه ۱۹۳۰ بر می‌گردد. در این سال‌ها، گانگسترها فعالیتی گسترده در برخی مراکز آمریکا همچون نیویورک داشتند. آن‌ها از راه اخاذی، فحشا، قمار و قاچاق مشروبات الکلی پول‌های کلانی به دست آورده و لازم بود که صورتی مشروع و قانونی به این پول‌ها بدهند. یک راه برای این کار، خرید و به راه انداختن کسب و کارهای به ظاهر مشروع و آمیختن درآمدهای غیر قانونی‌شان با درآمدهای مشروع بود که از این فعالیت‌ها به دست می‌آمد. رختشویخانه‌ها از جمله کسب و کارهای نقدی بود که خرید آن‌ها برای پولشویانی مانند آل کاپون مزیتی انکار ناپذیر داشت. در این روند مثل یک ماشین لباسشویی که چرک و کثافات را از لباس‌ها جدا می‌کند، عمل کرده و با جدا کردن کثافت‌های ناشی از جرم، از پول یا هر مال دیگری از جرم، آنرا پاک می‌کند. واژه پولشویی از همان زمان در آمریکا بر سر زبان‌ها افتاده است. البته برخی نیز شیوع این واژه را از هنگام ماجرای واترگیت در اواسط دهه هفتاد در زمان ریاست جمهوری نیکسون در آمریکا دانسته و از لحاظ حقوقی نیز آغاز استفاده از آنرا به یک دعوی آمریکایی در سال ۱۹۸۲ مرتبط کرده‌اند (میرمحمدصادقی، ۱۳۸۲، صص ۹۳-۹۲).

منظور از تطهیر مال (پولشویی) مخفی کردن منبع اصلی اموال ناشی از جرم و تبدیل آن به اموال پاک است، بطوریکه یافتن منبع اصلی مال غیر ممکن می‌گردد (میرمحمدصادقی، ۱۳۷۷، ص ۳۳۳). در ماده یک طرح دستورالعمل جوامع اروپایی در

مارس ۱۹۹۰ پولشویی را اینگونه تعریف می‌کند: «تبدیل یا انتقال اموال با علم به اینکه چنین اموالی از جنایت شدیدی ناشی شده است، به منظور اختفاء یا انحراف منشأ غیر قانونی اموال یا کمک به هر شخصی که به ارتکاب چنین جرم یا جرایمی مبادرت می‌ورزد، به جهت رهایی یافتن از آثار حقوقی اقدام وی و اختفاء یا انحراف ماهیت واقعی، منبع، محل استقرار، انتقال، حرکت، حقوق مربوط به اموال یا مالکیت اموال با علم بر اینکه چنین اموالی از ارتکاب یک جنایت شدید نشأت گرفته است (سلیمی، ۱۳۸۱، ص ۱۳۲).

در متن کامل مقررات بانک مرکزی و در پیشگیری از پولشویی، تطهیر پول را اینگونه تعریف نموده است: «تحصیل و نگهداری یا استفاده از مالی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه ارتکاب جرم حاصل شده است».

در مجموع می‌توان گفت، پولشویی فرایندی است که طی آن درآمدهای غیرقانونی را قانونی جلوه می‌دهند. به تعبیر دیگر، پولشویی فرایندی است که در طی آن منابع اصلی پول و اموال نامشروع، پنهان می‌شود. از دیدگاه علم حقوق، هرگونه فعل یا ترک فعل که برای قانونی جلوه دادن وجوه یا اموال با منشاء غیر قانونی صورت گیرد پولشویی است (اسعدی، ۱۳۸۲، صص ۲۵۴-۲۵۳).

۲-۱. انواع پولشویی

بطور کلی پولشویی را می‌توان به چهار نوع زیر تقسیم کرد:

۱-۲-۱. پولشویی درونی

به پول‌های کثیف به دست آمده از فعالیت‌های مجرمانه در داخل یک کشور که در همان کشور نیز شسته می‌شود، اطلاق می‌گردد.

۲-۲-۱. پولشویی صادراتی

به پول‌های کثیفی گفته می‌شود که از فعالیت‌های مجرمانه در داخل کشور به دست می‌آید و برای تطهیر به سایر کشورها انتقال می‌یابد.

۱-۲-۳. پولشویی وارداتی

شامل پول‌های کثیفی است که حاصل فعالیت‌های غیر قانونی در دیگر نقاط جهان بوده و برای شستشو وارد کشورهای مورد نظر می‌گردد.

۱-۲-۴. پولشویی بیرونی

شامل پول‌های کثیف به دست آمده از اقدامات مجرمانه در دیگر کشورها است و در خارج از آن کشورها شستشو می‌شود.

۱-۳. منشاء پولشویی

در حقیقت پولشویی روی دیگر سکه اقدامات بزهکارانه‌ای است که منشأ آن قاچاق مواد مخدر، ساخت، تهیه و فروش مشروبات الکلی، قاچاق کالا و ارز، رانت‌خواری، اخاذی، آدم‌ربایی، دایر کردن مراکز فساد و فحشا، اختلاس و ارتشاء، کلاهبرداری، فعالیت‌های خرابکارانه، تقلب در امور مالی، ثروت و درآمدهای ناشی از فرار مالیاتی، منابع جاسوسی، گروگانگیری، قمار، سرقت، قاچاق کالاهای عتیقه و... می‌باشد که طی فرآیندی با هدف تغییر ظاهر عواید حاصل از اقدامات و فعالیت‌های غیر قانونی و فرار از پیگردهای قانونی و پنهان نگه داشتن منشأ پول از آن به عنوان پولی پاک، قانونی و مشروع استفاده نموده و وارد چرخه اقتصادی می‌گردد.

۱-۴. روش‌های پولشویی

هر میزان اقتصاد از شرایط رقابتی فاصله بیشتری داشته باشد، بستر برای گسترش فعالیت‌های پولشویی آماده‌تر و گسترده‌تر خواهد شد. بدین ترتیب کشورهایی که در آن منشأ پول مورد سؤال نبوده و دارای اقتصاد زیرزمینی، نظام اداری ناسالم و ناکارآمد، نظام مالی غیر شفاف و فاقد سیستم نظارتی قوی باشند، استعداد بیشتری برای پولشویی دارند و منابع حاصل از فعالیت‌های غیر قانونی به سهولت می‌تواند وارد چرخه اقتصادی آن کشورها شده و پولشویی عملیاتی گردد.

با توجه به متنوع بودن روش‌های کسب سود از اعمال خلاف، بالطبع روش‌های تطهیر پول نیز پیچیده و متنوع خواهد بود. به عبارت دیگر روش‌های پولشویی، به عواملی چون نوع جرم انجام شده، نوع سیستم اقتصادی و قوانین و مقررات کشوری که در آنجا پول تطهیر می‌شود بستگی دارد. معمولی‌ترین و مهمترین روش‌های پولشویی به شرح زیر می‌باشد:

- پولشویان برای کاهش جلب توجه مجریان قانون به عملیات پولشویی، مقادیر زیادی پول نقد را به مقادیر کوچک تبدیل کرده و بطور مستقیم در بانک‌های مختلف سرمایه‌گذاری می‌کنند و یا با ابزارهای پولی و مالی مانند چک و سفته در مکان‌های دیگر سپرده‌گذاری می‌کنند.

- سرمایه‌گذاری موقت در بنگاه‌های تولیدی و تجاری قانونی.

- سرمایه‌گذاری در بازار سهام و اوراق قرضه.

- سرمایه‌گذاری در بازار طلا، الماس و جواهرات.

- ایجاد سازمان‌های خیریه قلابی.

- شرکت در مزایده‌های اجناس هنری و عتیقه.

- استفاده از صندوق امانت وجوه که به پنهان‌سازی پول‌های نامشروع کمک می‌کند.

- انتقال پول به کشورهای دارای مقررات بانکی آزاد، مثل کشور سوئیس.

بنابراین در صورتی که پول‌های کثیف با توجه به روش‌های ذکر شده در فعالیت‌های قانونی وارد شده و سرمایه‌گذاری شود، در طول گردش و دست به دست شدن با پول‌های تمیز مخلوط می‌شود، بطوریکه دیگر شناسایی آن ناممکن می‌گردد.

۵-۱. مراحل پولشویی

عملیات پولشویی بطور معمول در سه مرحله مکان‌یابی، طبقه‌بندی و ادغام انجام می‌پذیرد.

۱-۵-۱. مکان‌یابی و تزریق پول‌های کثیف به سیستم پولی و مالی

در این مرحله پول نقد در جریان به صورت فیزیکی (اسکناس و مسکوکات) وارد سیستم مالی خواهد شد. در مرحله مکان‌یابی، ردیابی اعمال خلاف قانون آسان است. در این مرحله درآمدهای غیر قانونی نزد نهادهایی مانند بانک یا انواع نهادهای مالی رسمی یا غیر رسمی سپرده‌گذاری شده یا به خارج ارسال می‌گردد و یا کالای با ارزشی مثل آثار هنری، فلزات و سنگ‌های گرانبها، که می‌توان به راحتی آن‌ها را فروخت، خریداری می‌شوند. هدف تطهیر کننده این است که پول نقد را از محل به دست آوردن آن دور نماید تا به این ترتیب از پیگیری مقامات مصون باشد.

۲-۵-۱. طبقه‌بندی یا لایه لایه کردن

طبقه‌بندی در عملیات پولشویی در واقع کوششی برای پنهان کردن منبع اصلی مالکیت با ایجاد لایه‌هایی از داد و ستدهای پیچیده مالی می‌باشد. در این مرحله ردپای پول‌های کثیف از بین می‌رود و درآمدهای نامشروع از منبع اصلی خود با استفاده از عملیات مالی جدا می‌شود.

۳-۵-۱. ادغام

در مرحله ادغام وجوه غیر قانونی به هنگام راهیابی به بدنه اصلی اقتصاد کشور با مجموعه‌ای از فعالیت‌های تجاری و قانونی ادغام می‌شود و شکل مشروع به خود می‌گیرد. ادغام پول با اقتصاد به نحوی صورت می‌گیرد که ظاهراً به نظر می‌رسد از راه قانونی و مشروع به دست آمده است. با انجام موفقیت‌آمیز این مرحله، تشخیص ثروت قانونی و غیر قانونی از یکدیگر به دشواری امکان پذیر است.

۶-۱. آثار پولشویی

۱-۶-۱. اثر پولشویی بر اقتصاد کلان کشور

با توجه به فعالیت‌های غیر قانونی و بزهکارانه وسیع در دنیا می‌توان گفت که حجم بزرگی از پول‌های در جریان دنیا پول‌های کثیف هستند. در قطعنامه‌ای که در ژوئن سال

۱۹۹۸ در مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصویب گردید، تخمین زده شد که سالانه دست کم ۲۰ میلیارد دلار پول تطهیر می‌شود. در نتیجه وجود این حجم وسیع از پول کثیف ناشی از عملیات پولشویی آثار فراوانی بر سطح اقتصاد کلان خواهد گذاشت.

۲-۶-۱. تخریب بازار مالی

ثبات بازار مالی به سازگاری و تعامل بین دو عنصر عرضه‌کننده و تقاضاکننده منابع در آن متکی است. در عملیات پولشویی منابع زیادی از پول وارد بازار مالی می‌گردد که این ورود منابع تابع عوامل شناخته شده و قابل کنترل نیست. از سوی دیگر، در زمان معینی برای انجام یک فعالیت غیرقانونی دیگر حجم عظیمی از پول را به صورت ناگهانی از بازار خارج می‌سازند که این هم بدون اطلاع و تحت تأثیر عواملی غیر از عوامل موثر بر جریان فعالیت قانونی بازارهای مالی است. چنین حرکتی، چه ورود نامعقول و چه خروج ناگهانی منابع مالی، بازار مالی را با مشکل مواجه کرده و در واقع، کارایی آنرا کاهش می‌دهد. چنین عملیاتی اعتماد صاحبان منابع بازار را از بین برده و انگیزه آن‌ها برای استفاده از این بازار را از بین می‌برد (هادیان، ۱۳۸۲، صص ۱۸۰-۱۷۹).

۳-۶-۱. تأثیر پولشویی در اقتصادهای مبتنی بر نرخ بهره

ورود چنین منابع فراوانی به بازار و خروج نا به هنگام آن نرخ بهره را تحت تأثیر قرار می‌دهد. می‌دانیم در بازارها نرخ بهره نقش اساسی و مهمی در تدوین روابط اقتصادی دارد. طبیعی است نوسانات و آشفتگی در چنین متغیری، دیگر متغیرهای اقتصادی را با بی‌ثباتی روبه‌رو می‌کند (هادیان، ۱۳۸۲، صص ۱۸۰-۱۷۹).

۴-۶-۱. تأثیر پولشویی در نرخ ارز

در عملیات پولشویی که موجب ورود و خروج منابع مالی از یک کشور می‌شود نرخ ارز را تحت تأثیر منفی قرار می‌دهد که نتیجه آن به هم ریختگی بخش خارجی اقتصاد و به دنبال آن عدم تعادل در بخش‌های داخلی اقتصاد خواهد بود چون نرخ ارز یکی از متغیرهای کلیدی در اقتصاد باز به شمار می‌رود (هادیان، ۱۳۸۲، صص ۱۸۰-۱۷۹).

۱-۶-۵. پولشویی موجب تخریب بخش خصوصی

مجرمان در عملیات پولشویی برای قانونی جلوه دادن درآمدهای غیرقانونی خود، تولیدات بنگاه‌های موردنظر را با دادن یارانه فراوان اداره کرده و قیمت کالا و خدمات ارائه شده را حتی کمتر از قیمت تمام شده سایر بنگاه‌ها پیشنهاد می‌کنند، در نتیجه رقابت با آن‌ها دشوار بوده و موجب خروج بنگاه‌های قانونی (بخش خصوصی) از جریان فعالیت‌های اقتصادی می‌شوند. این بنگاه‌های قدرتمند زمانی که به اهداف خود رسیدند تمامی منابع خود را به یکباره از آن فعالیت خارج و آنرا با رکود شدید و ورشکستگی روبه‌رو می‌سازند (هادیان، ۱۳۸۲، صص ۱۸۱-۱۸۰).

۱-۶-۶. پولشویی باعث تخریب بخش واقعی اقتصاد

مجرمان در یک مرحله از عملیات پولشویی به سرمایه‌گذاری در یک فعالیت اقتصادی مثلاً ایجاد کلوپ‌های تفریحی، هتل‌داری، ساختمان‌سازی و غیره اقدام می‌کنند. این سرمایه‌گذاری نه برای اهداف تولیدی و کسب و کار و سود ناشی از تولیدات، بلکه برای تأمین مقاصد مجرمانه آن‌ها صورت می‌گیرد. فعالیت‌های غیر مفید انجام شده موجب می‌شود دیگر منابع قانونی نیز به آن فعالیت‌ها روی آورند. در نتیجه، کمبود منابع در فعالیت‌های ضروری باعث کند شدن رشد اقتصادی خواهد شد. مجرمان با چنین فعالیت‌هایی راه‌گریز می‌یابند و زمانی که به اهداف خودشان رسیدند، منابع خود را به سرعت از این فعالیت‌ها خارج و آنرا با ورشکستگی روبه‌رو می‌سازند (هادیان، ۱۳۸۲، ص ۱۸۲).

۱-۶-۷. پولشویی از جنبه سیاسی

تطهیر پول سبب می‌شود مجرمان به طور سازمان یافته در شبکه پولی و بانکی نفوذ پیدا کرده و توان اقتصادی دولت‌ها را تحت کنترل و هدایت خود درآورند و به تدریج، با تضعیف بنیه اقتصادی دولت، که با انجام ندادن کارهای تولیدی و نپرداختن مالیات شکل می‌گیرد، امنیت کشور و اقتدار سیاسی - اقتصادی دولت و حاکمیت ملی را به خصوص در کشورهای در حال توسعه متزلزل نمایند (جمشیدی، ۱۳۸۲، ص ۶۳).

با توجه به مطالب ذکر شده، از اثرات مخرب و زیانبار پولشویی به طور خلاصه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- اخلال و بی‌ثباتی در اقتصاد.
- کاهش کنترل دولت بر سیاست‌های اقتصادی.
- خروج سرمایه از کشور به صورت غیر قانونی.
- تضعیف بخش خصوصی.
- تضعیف امنیت ملی.
- تضعیف یکپارچگی و تمامیت بازارهای مالی و بی‌ثباتی بازار.
- نوسان نرخ بهره و بی‌ثباتی نرخ ارز در سطح بازار.
- گسترش فساد و رفتارهای غیر قانونی.
- کاهش نرخ رشد تولید ناخالص داخلی.
- فرار مالیات و اثر زیانبار بر اقتصاد کلان و برنامه‌ریزی‌ها.
- اختلاس در منابع مالی.
- افزایش خطاهای مختلف در عملیات بانکی.
- افزایش قاچاق مواد مخدر و قاچاق کالا.
- افزایش فحشا.
- افزایش عملیات خرابکارانه و جاسوسی.

۲. بسترها و روش‌های مبارزه با پولشویی

۱-۲. مبارزه با قاچاق مواد مخدر

بیشترین بخش شستشوی پول آلوده با قاچاق مواد مخدر ارتباط مستقیم دارد، بگونه‌ای که اگر قاچاق مواد مخدر ریشه کن شود، فرآیند پولشویی نیز از بین خواهد رفت و یا بسیار ناچیز خواهد شد، ولی از نظر حقوقی باید گفت فرآیند پولشویی به پول حاصل از قاچاق مواد مخدر محدود نمی‌شود، بلکه تمامی مواردی را که شخص پول کلانی از طریق غیر مجاز و خلاف قانون به دست آورده یا برای فرار از مالیات و... شستشو می‌کند، شامل می‌شود (اسعدی، ۱۳۸۲، ص ۲۵۵).

اهمیت این جرم، که زیان‌های اقتصادی و امنیتی جدی را در پی دارد، در بسیاری از کشورها به عنوان جرائم جنایی قلمداد شده و دارای بعد بین‌المللی و فراملی است. لذا مجازات مرتکبان اصلی و نیز شرکا و معاونان، امریست اجتناب ناپذیر. بدیهی است، اگر ما موفق شویم پولشویان را سرکوب و پولشویی را ریشه کن کنیم در واقع، موفق به مبارزه با جرائمی از قبیل قاچاق مواد مخدر، قاچاق کالا و ارز، فساد اداری و سایر جرائم مرتبط شده‌ایم. زیرا این‌ها می‌خواهند درآمدهایشان را به هر حال تطهیر کنند (جمشیدی، ۱۳۸۲، ص ۶۷).

۲-۲. کنترل و نظارت بر ارزشهای خارجی

سیاست کنترل بر ارز با هدف مبارزه با پولشویی باید با دقت کافی مورد استفاده قرارگیرد، دولت‌ها بایستی در رأس بازارهای مالی قرار گرفته و بر نقل و انتقالات ارزشهای خارجی دقت و نظارت کامل داشته باشند و در این مورد به کارکنان بانک‌ها و صرافی‌ها آموزش‌های ضد پولشویی داده شود.

۳-۲. نظارت بانک‌ها

نظارت کارمندان بانک‌ها در جهت آگاهی از هویت واقعی مشتریان، ثبت اطلاعات، گزارش رفتارهای غیر قانونی و داد و ستدهای مشکوک آنان به مقامات مسئول به منظور شناسایی پولشویان، یکی از راه‌کارهای مبارزه با پولشویی می‌باشد.

۴-۲. بازرسی‌های فردی و گمرکی

کنترل مرزها و بازرسی‌های دقیق بر ورود و خروج کالا از گمرکات و تقویت همکاری‌های بین‌المللی در جهت کنترل مجراهای ورودی و خروجی وجوه، روش دیگری برای مبارزه با پولشویی می‌باشد.

۵-۲. وصول مالیات

یکی دیگر از سیاست‌های کلان ضد پولشویی وصول مالیات است. فرار مالیاتی خود به تنهایی یک عمل غیر قانونی است و پول‌های ناشی از آن کثیف می‌باشد که طی

فرایندی تطهیر می‌گردند. کسری بودجه دولت از مهمترین مسائل در اقتصاد کشورها است و مبارزه با فرار مالیاتی می‌تواند موجب اصلاح کسری بودجه دولت گردد.

۲-۶. تهیه گزارش‌های آماری

گزارش دهی مستمر مالی و ایجاد یک نظام شفاف اطلاعاتی که به صورت جامع و به روز عرضه شود، روش مؤثری در جهت برنامه‌ریزی مطمئن برای عملیات ضد پولشویی می‌باشد.

۲-۷. همکاری‌های بین‌المللی

همکاری‌های بین‌المللی و پایبند بودن به مقررات و تعهدات امضا شده فی‌مابین کشورهای عضو یکی از مهمترین راه‌های مبارزه با پولشویی است.

۳. مبارزه با پولشویی در اسناد بین‌المللی

در این قسمت به بررسی اقدامات دسته جمعی کشورها در قالب کمیته‌ها، سازمان‌های جهانی، معاهدات و پیمان‌های چند جانبه برای مبارزه با جرم پولشویی بصورت خلاصه اشاره می‌گردد.

۳-۱. تطهیر پول در کنوانسیون مبارزه با مواد مخدر و داروهای روان‌گردان (کنوانسیون وین)

اولین سند بین‌المللی که تعهداتی برای دولت‌های امضاکننده به وجود آورد تا عمل تطهیر درآمدهای نامشروع را در قوانین داخلی خود جرم‌انگاری نمایند، کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان، مصوب ۲۰ دسامبر ۱۹۸۸ می‌باشد که به کنوانسیون وین معروف است. در بند ب ماده ۳ کنوانسیون مذکور تطهیر پول اینگونه تعریف شده است: ۱. تبدیل یا انتقال اموال با علم بر اینکه چنین اموالی ناشی از ارتکاب جرم و جرائم موضوع بند فرعی الف این بند بوده و یا مشارکت در جرم و یا جرایم مزبور به منظور اخفا و یا کتمان اصل نامشروع اموال و یا معاونت با هر شخصی که در ارتکاب چنین جرم یا جرائمی دست داشته جهت فرار از

عواقب قانونی اقدامات خود. ۲. اخفا و یا کتمان ماهیت وقایع، منبع، محل، واگذاری، جابجایی حقوق مربوطه و یا مالکیت اموال مزبور، با علم به اینکه این اموال از جرم یا جرائم موضوع فرعی الف این بند و یا مشارکت در انجام چنین جرم و یا جرائمی ناشی گردیده‌اند.

منظور از جرم مقرر در بند فرعی الف که در هر دو پاراگراف فوق بدان اشاره شده است، قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و داروهای روان‌گردان می‌باشد؛ به علاوه موارد دیگری نیز توسط این کنوانسیون مورد شناسایی قرار گرفته است، از جمله شناسایی، ردیابی، ضبط (اقلام، اموال، تجهیزات و عایدات) حاصل از جرم (بند ۱ ماده ۵)، تهیه سوابق بانکی، مالی و تجاری (بند ۳ ماده ۵)، همکاری‌های بین‌المللی از طریق همکاری‌های متقابل قضایی برای هر یک از اعضا (بند ۴ ماده ۵)، تقسیم عواید و یا اموال یا وجوه حاصل از فروش عواید و اموال با سایر اعضا بر یک مبنای منظم (بند ۵ ماده ۵). این کنوانسیون به موجب ماده واحده‌ای در مورخه ۷۰/۹/۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است (باقرزاده، ۱۳۸۳، صص ۱۸۹-۱۸۸).

۲-۳. اساسنامه کمیته باسل (بال)

در دسامبر ۱۹۸۸ در شهر باسل سوئیس، مقامات بانکی ۱۲ کشور، اساسنامه‌ای را منتشر ساختند که بانک‌های کشورهای عضو باید با آن انطباق داشته باشند. این اصول شامل شناسایی هویت مشتریان، پرهیز از داد و ستدهای مشکوک و همکاری با سازمان‌های مجری قانون مبارزه با پولشویی است.

رهنمودهای کمیته بال در مورد نظارت بانکی در ممانعت از استفاده از سیستم بانکی برای مقاصد جنایتکاران به شرح زیر می‌باشد.

۱. شناسایی کامل مشتری.
۲. خودداری از انجام مبادلات مشکوک.
۳. همکاری با سازمان‌های مجری قانون.
۴. آموزش کارکنان، ایجاد روش‌های پیگیری مبادلات مشکوک.
۵. توجه و نظارت بانکی به استانداردهای منطقی شناسایی مشتری.

۶. حمایت از شهرت و انسجام سیستم بانکی.
۷. حمایت از نیروهای اجرایی قانون برای جلوگیری از فعالیت‌های نامشروع.
۸. تقویت پرونده‌های مدیریت ریسک (تذهیبی، ۱۳۸۱، ص ۵۶).

۳-۳. منشور ۱۹۹۰ اتحادیه اروپا

با تصویب این منشور، اتحادیه اروپا سیاست مشترکی برای مقابله با جرایم پولشویی در اروپا و یا حتی خارج از آن عنوان نموده است و دامنه موضوع پولشویی از حوزه درآمدهای مربوط به مواد مخدر فراتر رفته و جرایم سازمان‌یافته دیگری را نیز در بر گرفته و همکاری بین‌المللی میان گروه‌های طرف قرارداد را پایه‌ریزی کرده است (باقرزاده، ۱۳۸۲، ص ۳۰۳). در این پیمان‌نامه، که در تاریخ ۸ نوامبر ۱۹۹۰ به امضا رسیده بر پولشویی، تحقیق و بازرسی، ضبط و مصادره درآمدهای حاصل از جرم تأکید و پیشنهاد شده که جرم پولشویی علاوه بر عواید ناشی از قاچاق مواد مخدر، درآمدهای حاصل از جرایم دیگری را نیز شامل شود (باقرزاده، ۱۳۸۲، ص ۳۱۳).

۳-۴. دستورالعمل اتحادیه اروپا

در ژوئن ۱۹۹۱، اتحادیه جوامع اروپایی دستورالعملی در زمینه ممانعت از بهره‌جویی ناشی از عملیات پولشویی منتشر ساخت. اعلام غیر قانونی بودن پولشویی، شناسایی هویت مشتریانی که به داد و ستد بیش از ۱۵ هزار یورو می‌پردازند و گزارش داد و ستدهای مشکوک از موارد این دستورالعمل می‌باشد.

۳-۵. قطعنامه سازمان بین‌المللی کمیسیون بورس‌های اوراق بهادار (IOSCO)

این سازمان در اکتبر ۱۹۹۲، به صدور گزارش و قطعنامه‌ای پرداخت که اعضا را تشویق می‌کرد به اقداماتی برای مبارزه با پولشویی در بازار اوراق بهادار مبادرت کنند.

۳-۶. کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با جرائم سازمان یافته فراملی (کنوانسیون پالمو)

این کنوانسیون از ۱۲ لغایت ۱۵ دسامبر سال ۲۰۰۰ در پالمو ایتالیا تشکیل گردید. در ماده ۶ آن تحت عنوان (جرمانگاری تطهیر عواید حاصل از جرم) به شرح زیر از

دولت‌ها خواسته شده است اقدامات قانونگذاری لازم را جهت جرم تلقی کردن این عمل صورت دهند. هر یک از دولت‌های عضو بر طبق اصول اساسی حقوق داخلی خود، تدابیر قانونی و سایر تدابیر لازم برای جرم‌انگاری اعمال ذیل را، چنانچه بطور عامدانه صورت گیرد، اتخاذ خواهد نمود.

- تبدیل یا انتقال دارایی، با علم بر اینکه دارایی مزبور از عواید حاصله از جرم است، به منظور مخفی کردن یا تغییر دادن منشاء غیر قانونی این دارایی یا کمک به شخصی که در ارتکاب جرم اصلی مشارکت دارد برای فرار از عواقب قانونی اعمال خود.
 - اخفاء یا کتمان ماهیت حقیقی یا منشاء یا محل یا کیفیت تصرف در آن یا نقل و انتقال یا مالکیت یا حقوق متعلق به آن با علم بر اینکه این دارایی از عواید حاصله از جرم می‌باشد.
 - تحصیل دارایی یا تصرف در آن یا استفاده از آن، با علم بر اینکه این دارایی از عواید جرم می‌باشد، در هنگام دریافت آن.
 - شرکت، همکاری یا تبانی در ارتکاب یا شروع به ارتکاب و معاونت یا مشارکت در ارتکاب یا تسهیل برای ارتکاب هر یک از جرائم موضوع این ماده.
- در ماده ۷ این کنوانسیون در بیان (تدابیر مبارزه با پولشویی) مقرر می‌دارد که هر یک از دولت‌های عضو در حیطه اختیارات خود و به منظور جلوگیری و شناسایی کلیه اشکال پولشویی، یک نظام جامع نظارتی و اداری داخلی برای بانک‌ها و موسسات مالی غیر بانکی، و در صورت اقتضاء سایر دستگاه‌هایی که بطور خاص در معرض پولشویی هستند ایجاد خواهند کرد. این نظام بر ضرورت شناسایی مشتری، حفظ سوابق و گزارش معاملات مشکوک تأکید خواهد داشت. همچنین دولت‌ها بدون اینکه خدشه‌ای به مواد ۱۸ و ۲۷ این کنوانسیون وارد آید تضمین خواهند نمود که دستگاه‌های اجرایی، اداری، انتظامی و سایر دستگاه‌هایی که در امر مبارزه با پولشویی فعالیت دارند، امکان همکاری و مبادله اطلاعات در سطوح ملی و بین‌المللی تحت شرایطی که قوانین داخلی تجویز می‌کنند را خواهند داشت.

دولت‌های عضو اجرای تدابیر عملی جهت شناسایی و نظارت بر جابجایی پول نقد و اسناد مالی را در سراسر مرزهای خود مشروط به رعایت ضمانت‌های مربوط به استفاده صحیح از اطلاعات و عدم اخلال در جابجایی سرمایه‌های مشروع، مورد بررسی قرار خواهند داد.

به منظور ایجاد نظام نظارتی و اداری داخلی وفق مقررات این ماده و بدون اینکه لطمه‌ای به سایر مواد کنوانسیون وارد شود، از دولت‌های عضو دعوت می‌شود که از ابتکار عمل‌های ذیربط سازمان‌های منطقه‌ای و چند جانبه مربوط به مبارزه با پولشویی به عنوان الگو استفاده کنند. همچنین دولت‌های عضو برای توسعه و تقویت همکاری‌های جهانی، منطقه‌ای و دوجانبه فی‌مابین مراجع قضایی، انتظامی و اداری و مالی جهت مبارزه با پولشویی تلاش خواهند نمود (باقرزاده، ۱۳۸۳، صص ۳۵-۲۹).

۳-۷. نیروی ویژه اقدام مالی برای مبارزه با پولشویی (FATF)

نهاد مذکور مهمترین نهاد بین‌المللی فعال در مبارزه مستمر و همه جانبه برای مبارزه با پولشویی است. در حال حاضر FATF شامل ۳۱ عضو (۲۹ کشور و ۲ سازمان بین‌المللی) می‌باشد. در آوریل ۱۹۹۰ گزارش پیش‌نویس پیشنهادهای ۴۰ گانه نیروی واکنش سریع مالی پولشویی که برنامه فراگیر برای مبارزه با پولشویی فراهم می‌کرد از سوی این نهاد منتشر شد. علاوه بر این در اکتبر ۲۰۰۱ به منظور مقابله با تأمین مالی تروریسم، طرح ابتکاری مهم دیگری تحت عنوان ۸ پیشنهاد ویژه ارائه داد که به عنوان متمم پیشنهادهای ۴۰ گانه مطرح شد و شامل مجموعه‌ای از تدابیر با هدف مبارزه با عملیات تأمین مالی تروریسم و سازمان‌های تروریستی بود.

۴. پولشویی در ایران

به موجب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران باید کلیه قوانین کشور منطبق با منابع اسلامی باشد. از سویی با توجه به سابقه کوتاه جرم پولشویی باید از قواعد کلی اسلامی برای ممنوعیت این جرم استفاده نمود. از جمله این عمومات آیه شریفه ۲۹ سوره مبارکه نساء است که می‌فرماید: «یا ایهاالذین آمنوا لا تأکلوا أموالکم بینکم بالباطل الا أن

تكون تجارة عن تراض منكم و لا تقتلوا أنفسكم ان الله كان بكم رحیما؛ یعنی ای کسانی که ایمان آورده‌اید اموال یکدیگر را به باطل (و از طرق نامشروع) نخورید، مگر اینکه تجارتی با رضایت طرفین شما انجام گیرد و خودکشی نکنید؛ خداوند نسبت به شما مهربان است.

همین فرمان کلی باعث خواهد شد تا درآمدهای ناشی از فعالیت‌های غیرمجاز اقتصادی مشروعیت خویش را از دست داده و فاقد حرمت معمول اموال مسلمین گردد و همچنین تجسس در منبع کسب آن از باب قاعده «لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام» مجاز گردد. در این بخش ابتدا دلایل خاص فراوانی پولشویی در ایران و بعد تلاش‌های انجام شده جهت مبارزه با این پدیده مطرح می‌گردد.

۴-۱. دلایل خاص فراوانی پولشویی در ایران

۴-۱-۱. شرایط اقتصادی ایران

نظام اقتصادی ایران بستر مناسبی برای پولشویی است. زیرا بی‌نظمی این نظام به دلیل تعدد مراکز تصمیم‌گیری و سیاستگذاری اقتصادی، تعدد مراکز سیاستگذاری و تولید امور بازرگانی و صنعتی و عدم نظارت جامع بانک مرکزی بر گردش پولی و بازارهای مالی کشور، همگی دست به دست هم داده تا ایران نتواند از یک نظام اقتصادی تعریف شده با یک سیاستگذاری کلان اقتصادی توسعه‌گرا برخوردار شود؛ از طرفی دیگر سیاست خودکفایی مالی نهادها و سازمان‌های دولتی و عمومی به تدریج شرایطی را در بخش بازرگانی خارجی کشور به وجود آورده که بخش زیادی واردات و اسکله‌های تخلیه بار در مبادی ورودی کالا از نظارت گمرکات خارج شده (حدود ۶۲ اسکله) و این اسکله‌ها به صورت شخصی اداره می‌شوند و مستقل از نقش حاکمیتی دولت و همه بخش‌های اقتصاد بازرگانی کشور عمل می‌کنند. همچنین گسترش روز افزون مؤسسات پولی و اعتباری خارج از حوزه نظارت بانک مرکزی و وزارت امور اقتصادی و دارایی موجب گردید، تا حاکمیت دولت بر گردش نقدینگی و بازارهای پولی و مالی کشور محدود شود. با توجه به این وضعیت نابسامان اقتصادی، طبیعی است که در بدنه اقتصاد

ملی، شکاف‌های متعددی به وجود آمده و همین شکاف‌ها بستر ساز سوء استفاده مجرمان و خلافکاران اقتصادی شده است (صحرائیان، ۱۳۸۲، صص ۱۳۳-۱۳۵).
عاملان پولشویی به علت توجه نکردن به منابع ملی در سرمایه‌گذاری‌های خود و هدایت سرمایه‌ها به فعالیت‌های غیرقانونی موجبات بی‌ثباتی اقتصادی را فراهم کرده و فرآیند رشد اقتصادی را تهدید می‌نمایند. علاوه بر آن، پولشویی بر کاهش پایه‌های مالیاتی در دسترس دولت و تحمیل هزینه‌های اضافی برای دولت‌ها جهت مقابله با آن می‌افزاید. لذا مبارزه با پدیده پولشویی برای ارتقاء سلامت نظام اقتصادی و افزایش بنیه اقتصادی کشور ضروری می‌باشد. با در نظر گرفتن حجم متناوب این جرم، همکاری گسترده بین‌المللی بین مجریان قانون و نهادهای قانونگذار به منظور شناخت منشأ کسب درآمدهای غیرقانونی، ردیابی وجوه وارده به فعالیت‌های مجرمانه و توقیف و مصادره دارایی‌های مالی غیرقانونی لازم می‌باشد (محمودی، ۱۳۸۲، صص ۲۰۳-۲۰۱).

۴-۱-۲. موانع و اصل شناسایی مشتری

یکی از موانع و مشکلات عمده در استفاده از همکاری بانک‌ها و موسسات مالی وجود قاعده حفظ اسرار بانکی است. با توجه به این واقعیت که التزام بانک‌ها به رعایت حفظ اسرار مشتریان، همواره یکی از مهمترین ابزارهای جذب مشتری بوده است، لذا می‌بایستی تدبیری اندیشید تا هر دو ضرورت، یعنی مبارزه با پولشویی و حفظ اسرار بانکی، به موازات هم رعایت شوند.

از مهمترین احکام مبارزه و پیشگیری از پولشویی، می‌توان به اصل احراز هویت و شناسایی مشتری و نظارت بر گردش سرمایه و وجوه متعلق به وی را نام برد. به این ترتیب، که موسسه‌های مالی موظفند بر حسب دستورالعمل‌های مربوطه، به شناسایی مشتریان خود و همینطور، ذینفع واقعی معاملات پردازند و پس از احراز هویت وی و در نظر گرفتن اساسنامه و سرمایه آن، تمام معاملات او را با دقت زیر نظر گرفته و هرگونه معاملات یا نقل و انتقال وجوه را که با توجه به سرمایه و فعالیت‌های وی و عوامل مذکور در دستورالعمل‌ها به نظر مشکوک می‌رسد، بر اساس دستورالعمل‌های داده شده به مقامات ذیصلاح خود گزارش دهند (طیبی‌فر، ۱۳۸۲، صص ۲۴۸-۲۴۷).

۴-۱-۳. ایران در مسیر تهاجم ترانزیت مواد مخدر منطقه

کشور ایران به لحاظ موقعیت جغرافیایی استثنایی‌اش در مسیر ترانزیت بخش اعظم مواد مخدر تولیدی در دو منطقه مثلث طلایی و هلال طلایی به بازارهای هدف، اروپا و روسیه قرار دارد، که این امر هزینه‌های مالی و جانی بسیاری را بر ملت و دولت ایران تحمیل کرده است؛ بطوریکه سالانه حدود ۵۹۹۷ تن تریاک به ارزش عمده فروشی ۸۹۹۴/۵ میلیون دلار، حدود ۴۱۲ تن هروئین به ارزش عمده فروشی ۱۴۰۰/۸ میلیون دلار و حدود ۸۴۰ تن حشیش به ارزش عمده فروشی ۱۰۹/۲ میلیون دلار تولید می‌کنند. بدین معنی که ارزش کل تولیدات مواد مخدر در همسایگی مرزهای شرقی ایران به قیمت عمده فروشی، رقمی در حدود ۱۰۵۰۴/۵ میلیون دلار است. که این رقم قابل توجه بایستی مورد پولشویی قرار گرفته و به صورت قانونی به چرخه اقتصاد کشورهای تولید کننده مواد مخدر وارد شود (صحرائیان، ۱۳۸۲، صص ۱۳۳-۱۳۲).

از تحقیقی که توسط گروهی از پژوهشگران در مرزهای شرقی و جنوب ایران بدست آمده، رشید عمر رهبر مافیای مواد مخدر پاکستان، که از وهابیون افراطی متعصب ضد شیعه است و نبیل خان مشاور ملا عمر، رهبری عملیات شبکه طالبانزاسیون در ایران را به عهده دارند. بگونه‌ای که رشید عمر مسئولیت سلامت عبور کاروان‌های مواد مخدر (تریاک، مرفین خالص، هروئین) تولیدی شبکه طالبانزاسیون در افغانستان و پاکستان از مسیر ترانزیت ایران به سمت اروپا را به عهده دارد و نبیل خان عهده‌دار هماهنگی عملیات پولشویی وجوه حاصل از مواد مخدر شبکه ایران است.

بدیهی است که تطهیر چنان حجم عظیمی از وجوه حاصل از مواد مخدر شبکه طالبانزاسیون، آن هم در بازار اقتصادی ایران، به ابداع و برقراری مکانیسم‌های پیچیده نیاز دارد، که با به خدمت گرفتن تعدادی افراد ایرانی در فرآیند به گردش در آوردن و عبور دادن پول‌های کثیف از کانال مکانیسم‌های ابداع شده، این فرآیند چرخش، انجام می‌گیرد. بنا بر اظهار نبیل خان پیدا کردن اشخاصی در ایران که حاضر باشند به عنوان عمده‌های جرم با عملیات مافیایی طالبان برای تطهیر پول‌های کثیف همکاری کنند،

چندان مشکل نبوده بلکه تعداد اشخاص صاحب نفوذ و با قدرت آماده خدمت‌گذاری به عملیات تطهیر پول در ایران زیاد هستند (صحرائیان، ۱۳۸۲، صص ۱۴۱-۱۴۰).

۴-۱-۴. واقع شدن در معرض پولشویی مثلث طلایی

ژنرال سا مستقر در مثلث طلایی، وجوه جمع‌آوری شده حاصل از فروش مواد مخدر را، که پول محلی است، در کشورهای مبدأ به کالاهای مصرفی بادوام و بی دوام تبدیل کرده و کالاهای مزبور را به شرکت‌های صوری و یا تجاری ثبت شده در امارات متحده عربی، هنگ‌کنگ و سنگاپور می‌سپارند و شرکت‌های مزبور کالاهای یاد شده را به صورت امانی در اختیار طرف‌های ایرانی قرار می‌دهند. طرف‌های ایرانی که از تشکیلات گسترده و منسجمی برخوردارند، کالاهای متعلق به تبهکاری سازمان یافته باندهای قاچاق مواد مخدر را به صورت سازمان یافته از طریق اسکله‌های شخصی خارج از کنترل و نظارت گمرک کشور، یا با استفاده از مجوزهای موردی و تغییر تاریخ مجوزهای مزبور، وارد بازار ایران کرده و به فروش می‌رسانند. سپس پول نقد حاصل از فروش کالا را در صندوق‌های قرض‌الحسنه و موسسه‌های اعتباری فاقد مجوز سپرده‌گذاری می‌کنند. بعد صندوق‌های مزبور با صدور چک بانکی در وجه طرف‌های ایرانی پول تطهیر شده را تحویل آنان می‌دهند. طرف‌های ایرانی مبالغ مذکور را از طریق صرافی‌های عموماً غیرمجاز و بعضاً مجاز به ارز تبدیل و به بانک مقصد در خارج از کشور حواله می‌کنند (صحرائیان، ۱۳۸۲، ص ۱۱۱).

۴-۱-۵. تجارت جهانی سیگار و بازار ایران

بیش از یک سوم تجارت جهانی سیگار، یعنی ۳۵۰ میلیارد دلار در سال به طور مستقیم و غیر مستقیم از راه غیرقانونی و با فرار از پرداخت عوارض گمرکی و مالیات صورت می‌گیرد، که این واقعیت موجب کاهش قیمت و افزایش تقاضای سیگار و همچنین زیر سؤال رفتن قوانین مالیاتی مربوط به سیگار که در جهت کاهش مصرف آن وضع شده است، می‌شود. لذا شرکت‌های تولید کننده سیگار هم که نمی‌توانند، قوانین سخت‌گیرانه واردات کشورهای مختلف را بپذیرند، از قاچاق گسترده سیگار سود سرشاری می‌برند،

زیرا عرضه تولیدات آن‌ها از راه قاچاق موجب می‌شود از یکسو این تولیدات ارزان‌تر به دست مصرف‌کننده برسد. بنابراین تقاضای سیگار بالا می‌رود و از سوی دیگر تهیه سیگار را برای افرادی که در صورت گران بودن، به فکر ترک آن می‌افتند، آسان‌تر می‌کند. دوم اینکه هیچگونه حق و حقوقی را به کشور وارد‌کننده پرداخت نمی‌کنند. حجم بالای قاچاق دخانیات در نهایت، دولت‌ها را مجبور به کاهش مالیات بر این کالا به منظور تسلط یافتن بر جریان عرضه و مصرف آن می‌کند. ولی این امر موجب کاهش هر چه بیشتر قیمت سیگار و افزایش تقاضای آن می‌شود، که در این حالت نیز شرکت‌های دخانیات سود می‌برند. این در حالی است که بانک جهانی افزایش قیمت را سیاستی کلیدی برای کنترل مصرف سیگار دانسته است.

بر اساس گزارش سازمان بهداشت جهانی در طی سال‌های ۲۰۰۲-۲۰۰۴ میلادی دو منطقه در جهان وجود دارند که دارای بیشترین سهم قاچاق سیگار محسوب می‌شوند. اول منطقه هلال طلایی، شامل کشورهای ایران، پاکستان و افغانستان و دوم منطقه مثلث طلایی، شامل کشورهای برمه، لائوس و تایلند.

در سال ۱۳۸۸ مصرف تقریبی سیگار در کل کشور ۶۲ میلیارد نخ سیگار بوده که ۳۰ درصد آن به صورت قاچاق وارد کشور شده است. با یک محاسبه ساده، اگر ظرفیت یک تریلی ۱۷ متری ۱۰ میلیون نخ سیگار در نظر بگیریم میزان حجم قاچاق سیگار در سال ۱۳۸۸ حدود ۱۸/۵ میلیارد نخ سیگار توسط ۱۸۵۰ دستگاه تریلی و به عبارتی دیگر بیش از ۳۱ کیلومتر طول تریل‌های حامل سیگارهای قاچاق می‌باشد، که سالانه وارد ایران می‌گردد. جالب توجه اینجاست که این سیگارهای قاچاق در بازار دو تا سه برابر قیمت سیگارهای دارای پیام‌های هشدار دهنده به فروش می‌رسند و عواید حاصل از آن به نحوی توسط مجرمان تطهیر می‌گردد. روند رو به رشد نیاز بازار داخلی به سیگار طی سال‌های اخیر، به منظور جلوگیری از قاچاق سیگار به کشور، باید تولید این محصول در داخل افزایش می‌یافت که این اتفاق نیفتاد. از سوی دیگر تعرفه واردات سیگار نیز افزایش پیدا کرد و این مسئله نیز باعث شده تا تجار تمایلی به واردات رسمی سیگار نداشته باشند و در واقع تجارت قانونی سیگار در سال‌های اخیر به حداقل ممکن رسید.

۴-۲. قوانین مبارزه با پولشویی در ایران

به موجب اصول ۴۶ و ۴۷ قانون اساسی، کسب و کار مشروع و مالکیت خصوصی که از راه مشروع باشد، محترم است. همچنین براساس اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی «دولت موظف است ثروت‌های ناشی از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار، سوء استفاده از موقوفات، سوء استفاده از مقاطعه کاری‌ها و معاملات دولتی، فروش زمین‌های موات و مباحات اصلی، دائر کردن اماکن فساد و سایر موارد غیر مشروع را گرفته و به صاحب حق رد کند و در صورت معلوم نبودن او به بیت‌المال بدهد. این حکم باید با رسیدگی و تحقیق و ثبوت شرعی به وسیله دولت اجراء شود» (شهری، ۱۳۸۴، ص ۲۷).

بنابراین اصل ۴۹ قانون اساسی از قابلیت لازم در خصوص مبارزه با جرم پولشویی برخوردار است و از طرف دیگر ماده ۶۶۲ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) نیز که تحصیل، مخفی نمودن، قبول کردن و مبادله نمودن اموال با منشأ غیر قانونی را جرم تلقی می‌کند تا حدی به مسأله پولشویی اشاره دارد (باقرزاده، ۱۳۸۳، ص ۲۴۰).

در ایران اقدام مثبتی که در این زمینه صورت گرفته، پیوستن ایران به کنوانسیون وین و پالمو در سال ۱۳۷۰ می‌باشد. در همین راستا لایحه مبارزه با پولشویی در سال ۱۳۸۱ توسط رئیس جمهور وقت به مجلس تقدیم شد و مجلس نیز آنرا تصویب کرد. اما شورای نگهبان ایرادهایی به آن وارد کرد. پس از اعمال تغییرات در لایحه از سوی مجلس، مجدداً این لایحه به شورای نگهبان فرستاده شد. اما دوباره به اصلاحات مجلس ایراد گرفته شد و در نهایت پس از اصرار مجلس، لایحه پولشویی روانه مجمع تشخیص مصلحت نظام گردید. رد و بدل شدن لایحه مبارزه با پولشویی در کردیدور مجلس و شورای نگهبان تا مدت‌ها پس از روی کار آمدن مجلس هفتم نیز ادامه داشت. لایحه مزبور در مجلس هفتم بارها توسط کمیسیون مشترک رسیدگی کننده به لایحه مبارزه با جرم پولشویی اصلاح شد و لیکن باز هم مورد تأیید شورای نگهبان قرار نگرفت (فیروز، ۱۳۸۶، ص ۳).

این لایحه که در ابتدا شامل ۹ ماده و ۹ تبصره بود در طول تشکیل کمیسیون‌های مشترک جهت انجام اصلاحات لازم، به ۱۱ ماده و ۵ تبصره تبدیل گردیده و آخرین

اصلاحات انجام گرفته بر روی مواد آن طی شماره ۱۷۱۸ مورخه ۸۶/۷/۲۲ گزارش گردید و سرانجام قانون فوق مشتمل بر ۱۲ ماده و ۷ تبصره در جلسه علنی روز سه شنبه ۸۶/۱۱/۲ مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۸۶/۱۱/۱۷ به تأیید شورای نگهبان رسید و جهت اجرا به دولت ابلاغ گردید.

ضمناً آئین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی با ۴۹ ماده توسط وزیران عضو کارگروه مربوطه تصویب و در تاریخ ۸۸/۹/۱۱ به تأیید رئیس جمهوری رسیده و با شماره ۱۸۱۴۳۴/ت ۴۳۱۸۲ ک در تاریخ ۸۸/۹/۱۴ به وزارتخانه‌های امور اقتصادی و دارایی، اطلاعات، بازرگانی، کشور و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ابلاغ شد.

البته با توجه به طولانی شدن روند تصویب لایحه قانون پولشویی در مجلس از یک طرف و فوریت اتخاذ تدابیری برای هماهنگی با بانک‌های خارجی از طرف دیگر، شورای پول و اعتبار در تاریخ ۸۱/۲/۱۸، به استناد اختیارات حاصله از قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۲، مقرراتی را برای پیشگیری از پولشویی در موسسات مالی کشور تصویب کرده است.

به موجب مقررات مذکور انجام هرگونه عملیات بانکی توسط موسسات مالی برای اشخاص حقیقی و حقوقی که هویتشان با توجه به ضوابط تعیین شده ناشناخته است، ممنوع می‌باشد و در صورتی که متقاضی استفاده از خدمات موسسات مالی و بانکی از ارائه اطلاعات مورد درخواست امتناع نماید از ارائه خدمات به وی خودداری می‌شود. به علاوه بانک‌ها و موسسات مالی مکلف شده‌اند موارد مشکوک را طبق فرم‌هایی که اداره نظارت بر بانک‌های بانک مرکزی تهیه نموده، به بانک مرکزی گزارش دهند و بانک مرکزی پس از اطمینان از صحت گزارش، مراتب را به مراجع صلاحیت‌دار اطلاع خواهد داد. به موجب مقررات مذکور، بانک‌ها و موسسات مالی مکلف شده‌اند، یکی از اعضای هیات مدیره خود را به عنوان مسئول هماهنگی و ارتباط با بانک مرکزی در زمینه مبارزه با پولشویی منصوب کنند.

این قانون در ماده ۲ خویش جرم پولشویی را در سه بند تعریف می‌کند. اول اینکه تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت‌های غیر قانونی با علم به اینکه به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد. دوم

اینکه تبدیل، مبادله یا انتقال عواید به منظور پنهان کردن منشأ غیر قانونی آن با علم به اینکه بطور مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد؛ و سوم، اخفاء یا پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی، منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابجایی یا مالکیت عوایدی که بطور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.

تعدد عناوین مذکور در این سه بند حاکی از آن است که مقنن قصد داشته که کلیه فعالیت‌های مرتبط با پولشویی را جرم‌انگاری نماید و عضویت وزرای امور اقتصاد و دارایی، بازرگانی، اطلاعات، کشور و رئیس بانک مرکزی در شورای عالی مبارزه با پولشویی مذکور در ماده ۴ در راستای عملیاتی نمودن این هدف در مبارزه با این پدیده است. مواد ۵ و ۶ کلیه اشخاص و نهادهای محتمل مرتبط با موضوع را احصاء و در ماده ۷ آن‌ها را موظف به وظایفی می‌کند که رابطه مستقیم با پیشگیری از پولشویی و مبارزه با آن دارد. در ماده ۸ نیز تصریح می‌کند که این قانون ناقض حق حریم خصوصی اطلاعاتی افراد نمی‌باشد و در ماده ۹ به مجازات مرتکبین این جرم یعنی استرداد درآمد و عواید حاصل از ارتکاب جرم به همراه یک چهارم عواید حاصل از جرم به عنوان جزای نقدی اشاره می‌نماید.

جمع بندی

تحصیل پول‌های کثیف و تطهیر آن عملی خلاف و غیر قانونی است. پولشویی جرمی سازمان یافته فراملی است، که بسیاری از کشورها به خصوص کشورهای در حال توسعه به شکلی گسترده با آن دست به گریبان هستند. عواملی مانند نظام اداری ناسالم و غیر کارآمد، نظام ناسالم اقتصادی، نظام مالی غیر شفاف و فاقد سیستم نظارتی قوی و ضعف دولت، بسترهایی مناسب برای عملیات پولشویی هستند. پولشویی دارای اثرات گسترده نامطلوب و زیانباری است که موجب فرار مالیات، فرار سرمایه از کشور، اختلال در بازارهای مالی، تورم و... می‌گردد.

اقتصاد ایران نیز به دلیل بی‌نظمی نظام اقتصادی کشور، تعدد مراکز تصمیم‌گیری و سیاستگذاری اقتصادی، عدم نظارت بانک مرکزی بر گردش پولی و مالی کشور، عدم

نظارت بر نقل و انتقالات پولی و ارزی، محل مناسبی را برای این پدیده به وجود آورده است. از آنجا که پولشویی در ماهیت خود فعالیتی فراملی و بین‌المللی است و بازارهای مالی جهان را در می‌نوردد، مقابله با آن بیش از هر چیز مستلزم همکاری بین‌المللی خواهد بود. از اینرو مقابله با پولشویی نیازمند مشارکت بین‌المللی و ایجاد پیوندهای مستحکم و همکاری با مراکز مالی بین‌المللی و پذیرش منشورها و دستورالعمل‌های نهادهای بین‌المللی است. از طرفی دیگر پول‌های ناشی از رفتارهای مجرمانه، به سادگی در قالب فعالیت‌های مالی و سرمایه‌گذاری تطهیر می‌گردند و منشأ اصلی آن‌ها گم می‌شود.

عدم مبارزه با پولشویی موجب شیوع بیشتر جرایم می‌شود و تمایل به سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های مولد را کاهش می‌دهد و زمینه تضعیف بنیان‌های اقتصادی کشور را فراهم می‌آورد. به همین دلیل ضروری است که هر چه سریعتر و بیش از پیش با اتخاذ تدابیر مناسب برای مبارزه با تطهیر پول‌های کثیف اقدام شود تا از این طریق عرصه بر رفتارهای مجرمانه محدود گردد و پولشویان سرکوب و پولشویی ریشه کن گردد. که در این صورت موفق به مبارزه با جرایمی از قبیل قاچاق مواد مخدر، قاچاق کالا و ارز، فساد اداری و سایر جرائم مرتبط شده‌ایم. بر همین اساس راهکارهای ذیل جهت پیشگیری و مبارزه علیه پولشویی پیشنهاد می‌گردد.

۱. تنقیح قوانین موجود و تقنین جدید ناظر به خलाهای ایجادشده ناشی از پیچیده شدن طرق پولشویی.
۲. آگاهی عمومی از تخلفات مالی زمینه‌ساز پولشویی با آموزش یا به هر طریق ممکن.
۳. نظارت و کنترل کامل بر ورود و خروج کالا، پول و ارز از طریق مرزها، گمرکات (هوایی، زمینی، دریایی).
۴. همکاری‌های جدی و مستمر بین‌المللی و پای‌بند بودن به تعهدات امضاء شده فی‌مابین برای جلوگیری از پولشویی و محروم نمودن مجرمان از وجوه حاصله و دارایی‌های مالی غیر قانونی.
۵. جلوگیری از فرار مالیاتی.

۶. نظارت جامع و مستمر بانک مرکزی بر گردش پولی و بازارهای مالی و موسسات پولی اعتباری.
۷. آموزش کارکنان بانک‌ها و صرافی‌ها، جهت شناسایی عملیات پولشویی و دقت بر عملیات بانکی.
۸. بستن حساب‌های بدون نام، آگاهی از هویت واقعی ارباب رجوع و نظارت دقیق بر گردش سرمایه و وجوه متعلق به وی.
۹. گزارش داد و ستدهای مشکوک به پولشویی به مسئولین مربوطه.
۱۰. تهیه گزارش‌های آماری بصورت مستمر، شفاف، جامع و به روز.
۱۱. حذف سیاست خود کفایی مالی از نهادها و سازمان‌های دولتی و عمومی.
۱۲. شناسایی منشأ درآمدهای غیر قانونی و مبارزه با آن.
۱۳. کنترل جدی و مستمر مرزها و مسیرهای عبوری کاروان‌های قاچاقچیان.
۱۴. حفظ سوابق و گزارش برخی معاملات.
۱۵. ارایه اطلاعات مربوط به مالکیت منافع حساب‌های مفتوحه یا نگهداری شده برای شخص خارجی یا نماینده وی در کشور.
۱۶. ارایه اطلاعات مربوط به برخی حساب‌های ویژه و برخی حساب‌های کارگزاری که توسط یک موسسه مالی خارجی نزد موسسه سپرده‌گذاری ایرانی افتتاح می‌گردد و خزانه‌داری می‌تواند محدودیت‌هایی را برای افتتاح یا نگهداری چنین حساب‌های پیش‌بینی نماید. همچنین در رابطه با تشخیص کشور، موسسات، حساب‌ها یا معاملات مشکوک به پولشویی تدابیر خاص و یا محدودیت‌هایی پیش‌بینی نماید.
۱۷. موسسات مالی ایرانی که در ایران برای یک خارجی یا کارگزاری حساب بانکی خصوصی افتتاح می‌نمایند باید نهایت دقت را در کشف پولشویی در حساب‌های مذکور بنمایند.
۱۸. ممنوعیت یک موسسه مالی ایرانی برای افتتاح حساب کارگزاری به درخواست یک بانک خارجی که در هیچ کشوری حضور فیزیکی ندارد.

کتابنامه

قرآن کریم

- اسعدی، سیدحسین (۱۳۸۲)، «نقش فرآیند پولشویی و مصادره اموال در روند قاچاق مواد مخدر»، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، تهران: نشر وفاق، چ ۱.
- باقرزاده، احد (۱۳۸۲)، «پیامدهای پولشویی و راهبردهای کنترلی با رویکرد به اسناد بین‌المللی»، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، تهران: نشر وفاق، چ ۱.
- همو (۱۳۸۳)، جرایم اقتصادی و پولشویی، تهران: انتشارات مجد، چ ۱.
- تذهیبی، فریده (۱۳۸۱)، پولشویی، تهران: نشر نگارش امروز.
- جمشیدی، علیرضا (۱۳۸۲)، «نقد و بررسی موادی از قانون پولشویی و رابطه آن با فرار مالیاتی»، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، تهران: نشر وفاق، چ ۱.
- سلیمی، صادق (۱۳۸۱)، «تطهیر پول در اسناد بین‌المللی و لایحه پولشویی»، مجله تخصصی الهیات و حقوق، ش ۶.
- شهری، محمد (۱۳۸۴)، مجموعه تنقیح شده قوانین و مقررات حقوقی، تهران: نشر روزنامه رسمی کشور، چ ۱.
- صحرائیان، سیدمهدی (۱۳۸۲)، «فرازهایی از یافته‌های تحقیقاتی پولشویی در ایران»، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، تهران: نشر وفاق، چ ۱.
- طیبی فر، سیدامیرحسین (۱۳۸۲)، «پولشویی و جرایم مرتبط با آن»، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، تهران: نشر وفاق، چ ۱.
- الماسی، نجادعلی (۱۳۸۳)، جرائم اقتصادی و پولشویی، تهران: انتشارات مجد، چ ۱.
- محمودی، وحید (۱۳۸۲)، «پدیده پولشویی و راه‌های مبارزه با آن»، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، تهران: نشر وفاق، چ ۱.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۷۷)، حقوق جزای بین‌المللی، تهران: نشر میزان.
- همو (۱۳۸۲)، «پولشویی و ارتباط آن با جرایم دیگر»، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، تهران: نشر وفاق، چ ۱.

۱۲۰ مطالعات اقتصاد اسلامی، سال چهارم شماره اول - پاییز و زمستان ۱۳۹۰، پیاپی ۲

هادیان، ابراهیم (۱۳۸۲)، «پولشویی و اثرات اقتصادی آن»، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات
همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، تهران: نشر وفاق، چ ۱.

